

Štěpán Trochta – litoměřický biskup, salesián

(drobná připomínka jeho osobnosti, katedrála v Litoměřicích 6. 4. 2024 — P. Petr Zelinka, SDB)

Vážený otče biskupe, vážení přítomní, milí bratři a sestry, připadl mi úkol, připomenout v krátké úvaze osobnost litoměřického biskupa Štěpána kardinála Trochty z pohledu salesiánské kongregace. Jak se promítla do jeho biskupské služby skutečnost, že byl salesiánem? Identita kněze-řeholníka je jiná než identita kněze diecézního. Stejně tak také identita biskupa, patřícího do společenství nějaké řeholní rodiny, je odlišná od identity biskupa, který byl původně diecézním knězem. Biskup Trochta nezapomněl na salesiánské kořeny. Byly pro něj zdrojem povzbuzení, radosti i pomoci v těžkých dobách.

Štěpán Trochta byl jedním z prvních českých salesiánů. V 18 letech odešel do Itálie, do Turína, kde prožil počáteční řeholní formaci a zároveň pomáhal s iniciativou na uvedení salesiánů do českých zemí. To se podařilo v září roku 1927, kdy přišli salesiáni do Fryštáku u Zlína. Předcházela tomu tříletá formace skupiny českých a moravských chlapců se zájmem o řeholní povolání v salesiánské kongregaci, kteří odjeli do Itálie podobně jako Trochta. V letech 1928-1932 studoval Štěpán Trochta teologii na Salesiánském institutu v Turíně a získal zde doktorát. Byl v kontaktu s tehdejšími centrem salesiánské kongregace, poznal místa, kde žil Don Bosco a načerpal nadšení italských salesiánů. Po návratu do vlasti byl pravou rukou provinciála (nebo jak se tehdy říkalo „inspektora“) české provincie Ignáce Stuchlého. Přispěl k vybudování salesiánských domů v Ostravě a Praze-Kobylisích. Zvláště v Praze navázal řadu kontaktů v církevních, společenských i politických kruzích.

Období 1947-1949: O jmenování litoměřickým biskupem se dozvěděl během generální kapituly Salesiánské kongregace a byl vysvěcen na biskupa v Praze 16. listopadu 1947. Vybral si biskupské heslo Práce-oběť-láska a skutečně svůj život naplnil neúnavnou prací, velikou obětí a hlubokou láskou ke všem, s kterými se potkával. Svůj pastorační program popsal v prvním pastýřském listě z 26. prosince 1947 o svátku sv. Štěpána. Fakticky byl biskupem ve dvou krátkých obdobích – od listopadu 1947 do června 1949 a pak od roku 1968 do roku 1974. V obou případech přišel do značně rozvrácené diecéze. V roce 1947 byla situace bezprostředně ovlivněna předchozím odsunem německého obyvatelstva, které většinově žilo v takřka dvou třetinách diecéze, s nímž odešla i velká část diecézního kléru. Mezery v jeho řadách se zaplňovaly jen obtížně, svízelná byla i samotná pastorace nového obyvatelstva českého příhraničí. Trochta se snažil diecézi konsolidovat. Nejprve kolem sebe shromáždil skupinu osob schopných spolupracovníků, přičemž vhodně kombinoval znalce diecézního prostředí se „svými“ salesiány – v roce 1947 se jednalo např. o rektora semináře Františka Rabase, sekretáře Josefa Šmídla či salesiána Františka Krutílka.

Jako výhoda se jevilo, že měl za sebou řeholní rodinu, oporu spolubratří salesiánů, které také požádal o výpomoc. Je potřeba říct, že salesiáni se v litoměřické diecézi usadili ještě před Trochtovým příchodem do diecéze, a to konkrétně v roce 1945 v Oseku. Byl zde teologický studentát s komunitou 7 salesiánů-kněží, několika koadjutorů a asi třicítkou bohoslovců, kteří také pastoračně působili v okolních farnostech. Až v roce 1948 byl založen salesiánský ústav pro pozdní povolání v Trmicích. Jen čtvrt roku po Trochtově příchodu do Litoměřic se v Československu chopili moci komunisté a jejich snaha podrobit si církev byla krom násilné perzekuce vyjádřena i v nových (proti)církevních zákonech z roku 1949, které zásadně proměnily a omezily její další činnost.

Období 1949-1960: Po přečtení pastýřského listu v červnu 1949 byl biskup Trochta internován ve své biskupské rezidenci. V Centrálním salesiánském archivu v Římě se uchovávají dopisy, v kterých internovaný biskup Trochta popisuje situaci Církve v Československu.

V tajném dopise ze dne 10. srpna 1949 píše hlavnímu představenému salesiánů v Turíně Pietro Ricaldonemu: „V posledních měsících jsem se stal terčem různých hrozeb a nátlaků. Očekávám, že postupem času se nenávist a zášť obrátí proti mně. Jsem připraven podstoupit jakékoliv utrpení pro vítězství církve, avšak velice a naléhavě potřebuji modliteb... Dá-li mně Pán milost, abych sloužil zájmům církve a duším v této chvíli veliké zkoušky, budu se radovat, že se budu moci plným právem nazývat synem dona Boska. Bude-li žádat oběť mého života, říkám již nyní s naprostou odevzdaností: buď vůle Tvá.“

V jiném dopise Pietro Tironemu z 11. srpna 1949 píše: „My zde vstupujeme do velmi delikátní etapy historie našeho národa. Stojíme v boji mezi hmotou a duchem, mezi temnotou a světlem. Proběhlo mnoho pokusů ze strany státu, aby si podrobil Církev a zničil její jednotu. Doufám, že s pomocí Boží a naší nebeské Matky se budou věci pro Církev vyvíjet dobře. Bude-li to možné, musím věnovat dva až tři týdny svému zdraví, protože bude potřeba mít pevné nervy.“

V červnu roku 1950 opět píše hlavnímu představenému salesiánů: „Život ubohého biskupa v těchto temných časech je stálá agónie a vzdychání nad ztrátami, zklamanými nadějemi, nad proradností a svatokrádežemi. Trpíme morálně i tělesně, ale Církev píše krásné stránky své historie v Československu. Věřím, že dnešní útrapy jsou jen velkolepou předehrou ještě většího rozkvětu díla Dona Boska v Československu.“

V dopise P. Františkovi Veselému z roku 1950 pronáší tato slova: „Je to pro mne velmi bolestné, že po životě stráveném ve službě těch nejhudších a ve službě národa mám být snad úředně prohlášen za jeho nepřítele. A já jsem ten svůj národ vždy tak upřímně miloval... Jde-li však o věci Boží, nelze se ohlížet na to, co je nám osobně pohodlnější. Myslím však na Krista, na jeho úděl, na jeho smrt, ale také na jeho vzkříšení. Bude-li mi souzeno ještě mnoho vytrpět a třeba umírat, jsem k tomu, ač se tomu lidská přirozenost bouří, zcela připraven.“

Během bohoslužby 2. února 1950 se modlí takto: „Nechť Bůh ochraňuje všechny ty, kteří dnes ve vězení trpí za ty, kdo v duchu šíření socialismu nechali je zavřít. Ať Bůh posílí jejich děti, chrání uprchlíky a vězňe a tito necht' jsou jako skála, nepromluví a nezradí Boha a jeho svatou věc. Bůh vysvobodí z vězení ty, kteří v něj doufají a stále s ním jsou!“

Období 1960-1968: Po propuštění na amnestii v květnu 1960 ho jeho někdejší sekretář Josef Kubín informoval, že na kněžské svěcení čeká skupina tajně formovaných salesiánských bohoslovců a zda by je nevysvětil. K sekretáři Kubínovi měl důvěru. Ale nad návrhem nezajásal – kdyby se StB dozvěděla, že rozvíjí nějakou biskupskou činnost, ocitl by se opět ve vězení. Pod touto podmínkou byl propuštěn. Přesto se rozhodl riskovat a pomoci ke kněžství připraveným kandidátům, i když věděl, že je stále hlídán a sledován. Josef Kubín vždy se Štěpánem Trochtem domluvil termín, když přijížděl na lékařské vyšetření do Prahy. Vše potřebné ke svěcení a slavení mše si měl přinést kandidát. Při skromném obřadu během mše svaté přijal kandidát podjáhenské, jáhenské a kněžské svěcení a byl zavázán mlčenlivostí. Mnozí takto tajně vysvěcení kněží, kteří nastoupili později do pastorace, uváděli rok 1968 jako oficiální datum svého kněžského svěcení, aby neohrozili biskupa Trochta.

Během tvrdých let v komunistickém vězení často myslel na Salesiánskou kongregaci a cítil podporu modliteb spolubratří po celém světě. Popisuje to v dopise do Turína z roku 1961, rok po propuštění: „Ó jak si přeji, aby tyto modlitby pokračovaly, a které tolik potřebuji pro duši a tělo. Také já jsem ve stálém bratrském spojení se všemi, touto jednotou Dona Boska a láskou naší nejmilejší Matky, Panny Marie Pomocnice. Také nezapomínám na vaše potřeby. Jak rád bych slavil vánoční svátky v kruhu salesiánské rodiny. Ale jelikož to není možné, budu mezi vámi přítomen alespoň v Duchu a budu doufat, že najdu alespoň trochu místa ve vašem srdci, tak jako já neustále nesu vás všechny v srdci mém.“

Období 1968-1974: V období Pražského jara docházelo k proměně společnosti a v červenci 1968 byl Nejvyšším soudem zrušen Trochtův rozsudek a on sám byl rehabilitován. Štěpán Trochta se nyní vrátil do diecéze, jejíž vnitřní fungování bylo značně ochromeno především trvalým nedostatkem kněží, masivně postupující ateizací obyvatelstva a dlouhodobou neobsazeností biskupského stolce. Podobně jako v roce 1947 i nyní doplnil diecézní kněze na biskupství o salesiány a kromě generálního vikáře Tomáše Holoubka a sekretáře Jaromíra Korejse zapojil jako další sekretáře salesiány Ladislava Vika a Josefa Pekárka. Nedostatek kněžstva se snažil řešit „nábořem“ zejména v moravských diecézích, po roce 1968 se pak nebál ustanovovat v litoměřické diecézi duchovní, kteří byli předtím vězněni či jinak perzekvováni, případně také Trochtem tajně vysvěcené kněze. Kromě již zmíněných dvou sekretářů začalo v duchovní správě po roce 1968 působit dalších 12 salesiánů (Hrbatý, Frank, Křížek, Čuřík, Švec, Rob, Pavlas, Plhal, Dvořák, Hladký, Holík a Fuglík). Další už byli třeba v semináři, ale do duchovní správy se ještě nedostali (Václav Teplý) nebo byli v civilních zaměstnáních (František Pospíšil) a kněžské svěcení získali až časem (Benno Beneš). Shrnout to lze asi tak, že po jeho návratu do Litoměřic působilo v diecézi v duchovní správě asi 15 salesiánů, z nichž většina se jich tam dostala právě díky němu.

Dojemná jsou slova biskupa po jeho návratu do litoměřické diecéze 1. srpna 1968: „Po mnoha strastiplných letech stojím znovu na půdě své diecéze. Nevracím se z vlastní vůle, puzen snad nějakou touhou po lidské slávě či hodnosti. Vždyť jaké touhy může ještě mít kdysi chudý pasáček z valašských hor po tolika trpkých životních zkouškách a tolika zklamáních? Z Boží vůle a z vůle Svatého otce Pavla VI. se vracím za svou nevěstou, církví litoměřickou, s níž jsem slavil již před léty své zasnuby a s níž jsem spoután nerozlučitelnými svazky věrnosti, oddanosti a lásky, kterým jsem se nikdy nezpronevěřil.“

Dne 20. listopadu 1968 se Štěpán Trochta cestou do Říma zastavil v Turíně na Crocettě, na salesiánské univerzitě, kde studoval. Zde mimo jiné řekl salesiánským bohoslovcům: „Byl jsem dvakrát ve vězení. Poprvé během nacistické okupace, podruhé během komunistického režimu – vždy kvůli mé věrnosti principům křesťanské morálky a mé věrnosti Kristu.“ Vzpomínal také na biskupské svěcení, internaci v biskupské rezidenci i na komunistická vězení. Připomínal: „Kněz musí být věrným služebníkem Krista, musí zůstat na svém místě i v časech nebezpečných. Vězte, že musíte být připraveni na jakoukoli eventualitu.“ „Jsem přesvědčen, že jsem zde mluvil jako v rodině, bratrům Dona Boska. Takto bych nikde jinde nemluvil. To, co jsem vám řekl, jsem řekl vám, abyste se poučili a povzbudili. Nepište o tom do zahraničí, ani to nepublikujte v novinách, nemluvte o tom v diecézi. Obětujte vaše modlitby a drobné oběti za Církev mlčící v této době nejistot a nebezpečí. My jsme vždy (v obětech, v utrpeních, v mukách duchovních, morálních i tělesných) nacházeli sílu v myšlence, že trpíme ne jako jednotlivci, ale jako křesťané. A že tato utrpení a ponížení jsou cenou, kterou jsme rádi platili za celou Církev. I když nepublikujeme knihy nebo nové teologické myšlenky, přece jen jsme Církvi něco dali.“

Kardinálem: Štěpán Trochta se stal teprve čtvrtým kardinálem v dějinách salesiánské kongregace po italském Giovanni Caglierovi, polském Augustu Hlondovi a Henríquezi Raúlu Silvovi z Chile.

Papež Pavel VI. při audienci s novými kardinály 12. dubna 1973 řekl: „Jedním z kardinálů *in pectore* z roku 1969 je náš ctihodný bratr Štěpán Trochta, biskup z Litoměřic. Naším úmyslem, když na něho padla naše volba, nebylo pouze slavnostně a veřejně uznat zásluhy tohoto věrného a horlivého pastýře, ale projevit i lásku k oné tak ušlechtilé zemi, jejímž je synem a která je nám z tolika důvodů obzvláště drahá. Tento člověk vykonal pro církev víc, než my všichni tady dohromady. Boží Prozřetelnost Vás formovala v tvrdé a očišťující škole utrpení, které jste přijal v duchu služby, v situaci ne bez těžkostí. A v těchto všech letech Vás Boží ruka podpírala a utěšovala a tak zrála Vaše osobnost skrze peripetie, které nezmenšily Vaši ochotu k sebedarování bratřím a důvěru v Boží prozřetelnost, jejímuž působení jste se vždy odevzdával.“

Pohřeb 1974: Když biskup Trochta zemřel, tak měli komunisté strach, aby se pohřeb nestal velkolepou manifestací víry. Celé město bylo policií uzavřeno a příchod na pohřební obřady byl velmi omezený. Dnes si připomínáme 50. výročí úmrtí tohoto velikého biskupa, věrného Církvi. Prožíváme v tyto dny dobu velikonoční, radujeme se z Ježíšova vítězství nad temnotou smrti, zla a hříchu. Jako povzbuzení bych rád na závěr citoval velikonoční přání biskupa Trochty z roku 1974, které si pár dní před smrtí ještě stihl připravit:

**Všemohoucí Bože,
nám všem, kdo jsme ohroženi
vědomím ukřivdění,
vědomím bezvýhodnosti svého postavení,
vědomím marnosti svých obětí,
a vědomím své bezmocnosti proti zlu,
vlej hlubokou nadpřirozenou víru
ve zmrtvýchvstání svého Syna,
které proměnilo potupnou popravu v nejslavnější vítězství
a krátkozraký jásot v neslavné ticho.
Tuto cyrilometodějskou víru rozmnožuj v nás
Bůh † Otec, † Syn a † Duch svatý. Amen**